

[אוצר החכמה]

הגאון רבי שמחה זיסל ברוידא זצ"ל

ראש ישיבת חברון

בחיוב ד' כוסות ושאר מצוות לעני שבישראל

[אוצר החכמה]

[דף צט:]

ע"ש. ע"ז כתבו התוס' שהחידוש בסיפא היא, הגם שביחס לשאר מצוות אם היה לוקח מן התמחוי, כגון בעד אתרוג וכדומה היה זה נחשב לגזל עניים ואסור, מ"מ בעד ד' כוסות יכול לקבל מן התמחוי, וזה מה שבא המשנה להשמיענו.

הרי דפליגי הרשב"ם ותוס' בחידושו של הסיפא "דאפילו מן התמחוי", לדעת הרשב"ם החידוש הוא דאדם מחוייב למכור בגדיו בעד המצוה אפי' שהוא עני שבעניים המתפרנס מן התמחוי. ולדעת התוס' החידוש היא גופא בזה שמקבל מן התמחוי, דהו"א דגם למצוה אינו יכול לקבל מן התמחוי, כמו שאינו יכול לקבל מן התמחוי כשיש לו מזון ב' סעודות, וקמ"ל דהוא יכול לקבל.

(ובעין שיטת התוס' איכא ברש"י על הרי"ף שכתב דהחידוש הוא על הגבאי צדקה, שהוא יכול לתת לו בעד ד' כוסות מן התמחוי, אמנם רש"י במתני' שכ' "ואפי' עני שבעניים" משמע שלמד כהרשב"ם דהחידוש הוא על העני ודלא כתוס', דאדרבה לפי תוס' מה שהוא יותר עני זהו יותר סיבה שיכול לקבל מן

איתא במתני' ריש ערבי פסחים דף צט: ולא יפחתו לו מארבע כוסות של יין ואפילו מן התמחוי, וברשב"ם פירש וז"ל ואפי' הוא מתפרנס מתמחוי של צדקה דהיינו עני שבעניים וכו' אם לא נתנו לו גבאי צדקה ימכור את מלבושו או ילוה או ישכיר את עצמו בשביל יין לארבע כוסות, ע"כ.

הרי דנקט דחידוש הסיפא "ואפילו מן התמחוי" ביחס לרישא "דלא יפחתו לו מד' כוסות" היא דאפילו עני כזה המתפרנס מן התמחוי, כשלא נתנו לו, אז הוא מחוייב למכור מלבושיו כדי להשיג יין לארבע כוסות.

אמנם התוס' (בד"ה לא יפחתו לו) כתבו שהחידוש הוא וז"ל "והא דקאמר מן התמחוי לא ימנע מלקבל כדי לקיים ארבע כוסות". הרי שלמד דהחידוש הוא שהעני יכול לקבל ממון מן הצדקה בעד ד' כוסות, דמכיון דמצינו במתני' פאה (פ"ח, מ"ז) דמי שיש לו מזון ב' סעודות לא יטול מן התמחוי, והתמחוי היא מיועד רק לעני שבעניים. והלוקח מתמחוי כשאינו מגיע לו הוא איסור גזל, וכמש"כ רש"י שבת (דף קיח, א) ד"ה לא יטול,

מתוך שיעור בישיבת חברון - נרשם ע"י תלמידו הרב אליעזר דן רלב"ג שליט"א.

הצדקה, אלא משמע כהרשב"ם שמחוייב למכור מלבושיו בעד זה.

¹²³⁴⁵⁶⁷נח"ח

והנה הגמ' בדף קי"ב, א' מקשה ואפילו מן התמחוי — פשיטא, ומתרצת הגמ' לא נצרכא אלא אפי' לר"ע דאמר עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות, הכא משום פרסומי ניסא מודה, ע"כ. ולפירוש הרשב"ם יש לתמוה בכוונת שאלת הגמ' "פשיטא", דמהכ"ת זה כ"כ פשוט שאדם מחוייב למכור בגדיו כדי לקיים מצוה, הרי לא מצינו כן בשום מצוה אחרת. ועוד צריך ביאור תירוצי הגמ' "אפי' לר"ע" הא ר"ע בכלל לא איירי לגבי למכור, רק ס"ל שעדיף לאכול פחות ולעשות שבתך חול ולא להיות נצרך לבריות ולצדקה, וצ"ב כל המשא ומתן של הגמ'.

וגם לפירוש התוס' יש להקשות כנ"ל, דמהו קושיית הגמ', ומהכ"ת זה כ"כ פשוט שהגמ' מקשה פשיטא, הרי נתחדש כאן דאפילו עני שבעניים הגם דאסור לו לקחת מן התמחוי בעד שאר מצוות כאתרוג ותפילין אבל בעד ד' כוסות יכול לקבל מן התמחוי, וא"כ אין זה פשיטא.

אלא לפי תוס' ע"כ צ"ל מכיון דבשבת צריכים יין בשביל הסעודה אז שתיית היין היא חלק מהסעודה וכמו שלסעודת שבת הדין הוא דמותר לו לקחת מן התמחוי, ה"ה לגבי ד' כוסות מותר לו לקחת, וע"ז מקשה הגמ' "פשיטא" דכיון דיש חיוב ד' כוסות היא חיוב בלתי נפרדת מהסעודה ופשוט שלוקח. אבל עדיין צ"ב דא"כ למה הגמ' רק מקשה על הסיפא דמתני', אמימרא "דאפי' מן התמחוי", הא גם על הרישא כבר יש להקשות כן "דאפי' עני שבישראל לא יפחתו לו" הא לגבי שאר מצוות הדין הוא שאסור לקחת מן

הקופה של צדקה, ורק לד' כוסות מותר כיון שהיא חלק מצרכי הסעודה, א"כ זהו פשיטא ומה בא להשמיענו. וצ"ל דהגמ' מקשה דוקא אסיפא, דברישא גופא נתחדש כיון דלעני שבישראל לא יפחתו לו מד' כוסות אזי כבר מובן מאיליו שזהו חלק בלתי נפרד מהסעודה דאל"כ לא היו נותנין לו, וע"ז מקשה דא"כ בסיפא פשיטא שלוקח מן התמחוי דזהו צרכי סעודה, וכמו שלוקח לשאר צרכי סעודה מן התמחוי ה"ה לד' כוסות נמי, וע"ז מתרצת הגמ' דאפי' לר"ע דבכל שבת אינן לוקחין מן התמחוי, אבל לד' כוסות שהוא משום פרסומי ניסא לוקחים.

אמנם בדעת הרשב"ם עדיין צ"ב, דכיון דהחידוש בסיפא היא דמחוייב למכור אפי' בגדיו, וברישא לא חזינן הך חידוש, דהרישא קאי על הגבאי צדקה "דלא יפחתו לו מד' כוסות" ועליהם ודאי אין חיוב למכור. אבל בסיפא שקאי אעני שאפי' לוקח מן התמחוי מחוייב למכור מלבושיו בעד זה, א"כ מהו קושיית הגמ' פשיטא, וכן צ"ב מהו תירוצי הגמ' אליבא דר"ע, וכנ"ל.

ב

הנה הרמב"ם (פ"ז מחמץ ומצה ה"ז) משמיט כל הדין של תמחוי, ורק מביא רישא דמתני' וז"ל "וכל אחד ואחד בין אנשים בין נשים חייב לשתות הלילה הזה ארבע כוסות של יין, אין פוחתין מהם, ואפי' עני המתפרנס מן הצדקה לא יפחתו לו מארבע כוסות", ע"כ. ואי נימא שס"ל כהרשב"ם, שבסיפא ישנה חידוש שעני שלא קיבל מן הצדקה מחוייב למכור בגדיו בעד ד' כוסות, א"כ מן התימא על הרמ' שהשמיט חידוש זה.

שנותנין לו, וא"כ מה המקור של הרמ' בחנוכה דמוכר כסותו, ואיך כתב המגיד משנה דמקורו ממתני' דערבי פסחים.

ועוד צ"ב דבמגיד משנה שם כתב דטעמא דצריך למכור כסותו בעד נ"ח היא מכיון דבד' כוסות נכלל גם כוס ראשון של קידוש, א"כ מבואר שגם בעד קידוש מחוייב למכור מלבושו, וא"כ כל שכן לגבי נר חנוכה דעדיפי מקידוש, וכדמבואר בגמ' שבת דף כא: נר חנוכה וקידוש היום, נ"ח עדיף משום פרסומי ניסא. וע"ש בלח"מ שהק' עליו דאיזה כ"ש זה, הא ד' כוסות ג"כ הוי משום פרסומי ניסא, א"כ מה איכפת לן דנ"ח עדיף מקידוש משום פרסומי ניסא, הא ד' כוסות ג"כ הוי משום פרסומי ניסא, א"כ אינה בכלל כל שכן אלא הוא הדין, ע"ש.

ג

ברמ"א סי' תרנ"ו כתב וז"ל "מי שאין לו אתרוג או שאר מצוה עוברת אין צריך לבזבז עליה הון רב וכמו שאמרו המבזבז אל יבזבז יותר מחומש", ודין זה הוא מתקנת אושה, כדמבואר בגמ' כתובות (נ, א) באושה התקינו המבזבז אל יבזבז יותר מחומש.

וע"ש ברע"א בגליון הש"ס שמציין ירושלמי פ"א דפאה שכתב דבאמת אין זה תקנת אושה אלא מקורו הוא הלכה למשה מסיני, רק שכחוהו במשך הדורות ובאושה החזירו התקנה למקומה כבקדמותה.

ומבואר ברמ"א דדין זה נוגע לכל המצוות, שאינו מחוייב לבזבז יותר מחומש אפי' למצוה עוברת. ומסיים הרמ"א שם "ודוקא במצות עשה אבל לא

אלא ע"כ הרמב"ם מפרש סוגין כתוס' והחידוש הוא דעני מותר לו לקחת מן התמחוי בעד ד' כוסות, הגם דאסור לקחת ממנה בעד שאר מצוות. אבל באמת זה כבר ידעינן מהרישא שלוקח מן הקופה וכקושיית הגמ' פשיטא, וע"ז תירץ הגמ' דגם ר"ע שרגיל לומר עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות, והו"א דאפי' אי לוקחים בעד צרכי סעודה, אבל ר"ע ס"ל דצרכי סעודה גופא עדיף שיעשנה חול ואל תצטרך לבריות, וקמ"ל דבד' כוסות גם לר"ע לוקחים משום פרסומי ניסא.

אבל הרמב"ם שכבר פסק בכמה דוכתין (בהל' צדקה, ובפרק ל' מהל' שבת) כר"ע, דעשה שבתך חול ואל תצטרך אל הבריות, ומאחר שפסק דינא דרישא שלא יפתחו לו מד' כוסות, א"כ ממילא כבר פסק הלכה זו אף לר"ע (דהא ס"ל כוותי' בכמה דוכתי) א"כ כבר אזיל כל החידוש של הסיפא, ופשוט שמותר לקחת אף מן התמחוי אף לר"ע ושפיר השמיטו.

אמנם הרמב"ם בהלכות חנוכה (פ"ד, ה"ד) כתב וז"ל "מצוות נר חנוכה חביבה היא עד מאוד וצריך אדם להזהר בה וכו' אפילו אין לו מה יאכל אלא מן הצדקה שואל או מוכר כסותו ולוקח שמן ונרות ומדליק", ע"כ.

ובמגיד משנה שם כתב דהמקור של רמב"ם זו היא מתני' דערבי פסחים וז"ל "נראה שלמדו ממה שנתבאר פ"ז מהל' חמץ ומצה ה"ז שאפי' עני שבישראל לא יפחות מד' כוסות", ולכאור' נשאלת השאלה הא במתני' דערבי פסחים כבר הוכחנו שהרמב"ם לא ס"ל כהרשב"ם שלמד דהחידוש הוא שמוכר כסותו, רק ס"ל כתוס' דהחידוש הוא על הגבאי צדקה

מג' חמורות דיהרג ואל יעבור (וזה כבר שאלה בראשונים אי הפטור של וחי אחיך עמך הוי שיעור, דבאופן כזה לא חייבוהו תורה או בעצם חייבו תורה בכל אופן רק ישנה פטור ודיחוי מצוה, דמצות וחי בכם ולא שימות דוחה המצוה האחרת).

והנה לענין הך דינא דהללמ"מ ש"אל יבזבו יותר מחומש" כתב ברמ"א הנ"ל שזה נוגע לכל מצוה עוברת, וכאן א"א לומר שהמצוה להחזיק ממנוך דוחה מצות אתרוג, אלא ע"כ צ"ל דהוי כמו שיעור ומידה עד כמה הוא מחוייב, ושיעורו עד חומש ממונו.

א"ב כבר מיושב קושית הביאור הלכה למה לגבי נר חנוכה הוא מחוייב למכור בגדיו ולא לגבי תפילין, דכיון שאין גדר החיוב מצד חומר המצוה, אלא גדרו הוא כמו שכ' הרמ"א גופא לגבי שלא לעבור על ל"ת שמחוייב לתת כל הונו בעד זה, ובביאור הגר"א ציין שהוא הדין לגבי איסור דרבנן נמי מחוייב לאבד כל הונו. ולכאור' יש להקשות כנ"ל דהיתכן שאיסור דרבנן יותר חמורה מדאור' שמחוייב לאבד כל הונו שלא לעבור על האיסור ובמצוה דאור' רק מחוייב עד חומש. אלא אין הגדר מצד חומרא וקולא אלא זה תלוי בשיעור ומידה שחייבו בו התורה. ולגבי כל מצוות ה' כתיב כבוד את ה' מהונך ודרשינן ממנונך, ורק מחוייב עד כמה שיש לו, ובזה נקבע הללמ"מ דגם ממנונך השיעור היא רק עד חומש מנכסיו.

אבל בנר חנוכה וד' כוסות שחייבו בו רבנן (משום פרסומי ניסא) הם חייבו במידה שגם כל הונו יתן בעד המצוה, וכמו שמצינו באיסור ל"ת ובעבירה שאסור לעבור אפי' יאבד כל

תעשה יתן כל ממונו קודם שיעבור". וע"ש בביאור הגר"א שמציין דאפילו על שבות דרבנן מחוייב לאבד כל הונו שלא יעבור עליה כדאמרין סוף פ"ב דשבת דף יט אין אומרים כבה וכו', דהיינו איסור אמירה לעכו"ם שהיא שבות, אלא יתן לביתו שישורף ויאבד הכל.

והנה בביאור הלכה הביא בשם האליה ^{אוצר החכמה} דבה דמי שאין לו תפילין ויכול לחזור על הפתחים בעד כסף כדי לקנות תפילין מ"מ הוא פטור מחיוב זה. והקשה הביאור ^{אוצר החכמה} הלכה דמאי שנא מד' כוסות ונר חנוכה דהם רק מצוות דרבנן ומחוייב לחזור על הפתחים בעדם, ותפילין דאור' אינו מחוייב, אתמהא.

והנראה בזה ע"פ מש"כ התוס' בקידושין דף ל"א, א' ד"ה כבוד שמביא מש"כ הירושלמי וז"ל, "משמע שהקפיד הקב"ה על כיבוד אב ואם יותר מכבודו, שבכבודו הוא אומר כבוד את ה' מהונך דהיינו ממנונך (ממונך) דמשמע ממה שחננך כלומר אם יש לו ממון חייב ואם לאו פטור, ובכיבוד אב ואם כתיב כבוד את אביך דמשמע בין שיש לו ממון ובין שאין לו, והיכא דלית ליה חייב לחזור על הפתחים לזון את אביו ואמו", ע"כ.

הרי חזינן דבכיבוד אב החמירה תורה יותר מתפילין, וגדר הדבר היא דאין זה תלוי בחומרא או קולא (וכקושיית הביאור הלכה דתפילין הרי יותר חמור מד' כוסות ונר חנוכה), אלא התורה נתנה מידות ושיעורים בעד קיום המצוות, למשל הרי כתיב "וחי עמך" ולולי מקרא זה היה אדם מחוייב למות בעד קיום כל מצוה, רק כעת נתנו בו תורה שיעור דרק חייב עד פיקוח נפש ולא עד בכלל (חוץ

למכור מלבושיו בעד קיומו, ולא מצינו כן לגבי שאר מצוות). ורבינו יחיאל מקשה להיפוך דהיא כל כך פשוט כיון דמחוייב בד' כוסות דפשיטא שימכור מלבושיו בעד זה, "דמה לי עני מה לי עשיר". וצ"ב למה זה פשיטא הרי הלכה מפורשת דאינו מחוייב למכור בגדיו בעד שאר מצוות, ולפי דברינו מובן היטב קושיתו, כיון דכבר כתיב ברישא דמחוייב לחזור על הפתחים לקיים מצוה זו, ואין על זה תקנת אושה, אלא מחוייב בד' כוסות — וחייבו היא כמו כל איסורין שבתורה שאין להם גדר וגבול דמהונו — א"כ כבר נכלל בזה נמי שמחוייב למכור בגדיו בעדה, דאין על חיוב זה שיעור דמהונו — וחייבו כמו כל איסורין שאין להם שיעור וגבול. וזהו מש"כ הרבינו יחיאל "כיון דמחוייב בד' כוסות" א"כ מחוייב לעשות הכל כדי לקיים חיובו א"כ "מה לי עני מה לי עשיר". (וכמו כל איסורים, היתכן שנאמר איסור בנפרד ובמיוחד על חילול שבת לעני הרי פשוט שחייב כמו עשיר) (והרשב"ם יפרש שזהו קושית הגמ' פשיטא, דארישא לא קשה מידי שצריכים לגופי' לומר שלחיוב ד' כוסות מחוייב גם לחזור על הפתחים — ואין בזה שיעור דמהונו, וא"כ פשוט שמחוייב למכור בגדיו דמה לי עני מה לי עשיר — ומתרתא הגמ' דאליבא דר"ע דס"ל דכן נמדד עם שיעורים לגבי שבת דהרי עשה שבתך חול ואל תצטרך אל הבריות, א"כ הייתי אומר שגם בפסח אל תצטרך לבריות קמ"ל דבד' כוסות דמשום פרסו"ג מודה דיצטרך).

איברא בגמ' דף קי"ב, א' אחרי שהביאו מימרא דר"ע דעשה שבתך חול וכו' כתבו "תנא דבי אליהו אע"פ שאמר ר"ע עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות

ממונו. ואין זה נובע מצד חומרא או קולא, אלא בעבירה אין מידות ושיעורים ואם הוא מחוייב שלא לעבור, אז גם בכל אופן של איבוד ממון הוא גם מחוייב שלא לעבור, ולעולם מחוייב בלי שיעור וגבול, חוץ מפקו"ג שבזה נתנה בו תורה שיעור וחי בכס, ואה"נ בלי דרשת וחי בכס, היה אדם מחוייב גם לאבד נפשו שלא לעבור כל ל"ת. אבל לגבי שאר מצוות כתפילין התורה נתנה שיעור עד כמה אדם מחוייב בכבוד שמים, עד חומש, דכתיב "מהונך" וזהו מוגבל. משא"כ בנ"ח ד' כוסות תקנוהו בכל אופן בלי שיעורים (ולא מצד חומר דפרסו"ג דאין זה תלוי בחומרא וקולא) וכגדר כל ל"ת שמחוייב למכור הכל שלא לעבור ואפי' איסור דרבנן.

א"כ בהלכה שמחוייב לחזור על הפתחים יש בזה ממילא חיוב שהוא הדין שמחוייב למכור בגדיו בעד חיוב זה, דבזה בכלל לא ניתן שיעור דמהונו. (ונבאר שזהו גופא קושית הגמ' פשיטא דכיון דכתיב ברישא דלא יפחתו לו מקופה של צדקה ממילא חייב לחזור על הפתחים (שאינו כן בתפילין לולב ואתרוג) א"כ ה"ה שחייב למכור בגדיו בעד זה, והגדרתו וחייבו היא לגמרי אחרת מתפילין ולולב).

ד

הנה במרדכי בסוגין הביא פי' הרשב"ם שימכור כסותו עבור ד' כוסות, והק' עליו וז"ל "ולא נראה לרבינו יחיאל דמאי קמ"ל פשיטא כיון דמחוייב בד' כוסות מה לי עשיר מה לי עני". (וכבר הקשינו לעיל על הרשב"ם דאדרבה קושית הגמ' פשיטא צ"ב טובא, דהא ישנה חידוש שמחוייב

אבל עושה הוא דבר מועט בתוך ביתו, אמר רב פפא כסא דהרסנא.

דהיינו גם ר"ע מודה דלשבת צריכים להתאמץ בדבר מועט, או שגם בשבת צריכים להצטרך אל הבריות לקיים משהו לשבת ככסא דהרסנא (עי' בראשונים, ובביאור הגר"א – ובביאור הלכה). א"כ בד' כוסות אם לא יקיים, ויבטל לגמרי המצוה אז ישאר כמו דבר מועט בשבת.

ה

והנה בדעת הרמב"ם (בהל' חנוכה) שאלנו שדברי המגיד משנה הם תמוהים מאוד, שהרי הוכחנו דדעת הר"מ היא כתוס' דחידוש הסיפא היא שנותנין לו מן התמחוי, ולא ס"ל כהרשב"ם שהחידוש הוא דמוכר כסותו וא"כ מאי האי שכתב המג"מ דמקור דברי הרמ' בנ"ח היא דברי הרמ' בחמץ ומצה.

ועיין בתוס' דף צט: ד"ה לא יפחתו לו מד' כוסות שכתבו "דמהלשון משמע דאין נותנין כוס לכל אחד ואחד דמאי שנא מקידוש דכל השנה דאחד מוציא את כולם ומיהו גם בקידוש שמא היה לכל אחד כוס". דהיינו שתוס' מסתפק בד' כוסות אי אחד מוציא את כולם או שכל אחד יש לו כוס בעצמו – ומסיק דיש להחמיר ולהצריך לכל אחד ד' כוסות.

היוצא מזה דיסוד הספק בתוס' היא מה היתה תקנת ד' כוסות, האם היא כמו קידוש שצ"ל על היין, וכברהמ"ז שצ"ל על הכוס – ה"ה כל סדר הלילה בפסח תקנו חכמים שגם ההגדה וההלל תהיינה על הכוס. וא"כ הוי דין באמירה שיהי' על הכוס, ולזה סגי שמי שאומר האמירה רק אצלו יהי' הכוס. וכמו שהוא

ובאמת ישנה ראייה מפורשת לכל מה שאמרנו, בביאור הגר"א, דהנה בסימן תרע"א כתב המחבר (לגבי נר חנוכה שצריך למכור כסותו) "צריך לזהר מאוד בהדלקת נרות חנוכה – ואפי' עני המתפרנס מן הצדקה שואל או מוכר כסותו ולוקח שמן להדליק". וכתב שם בביאור הגר"א – וז"ל "ואפי' עני וכו' דאמרינן פרק ערבי פסחים ולא יפחתו כו' אפי' מן התמחוי – ופי' רשב"ם שואל או מוכר כו' ואמרי' בגמ' מן התמחוי פשיטא לא נצרכה אלא לר"ע כו' תנא דבי אליהו אע"פ שאמרו עשה שבתך חול כו' אלמא דבר מועט לכבוד שבת צריך לשאול על הפתחים שואל או מוכר כנ"ל, ואמרינן שם דקידוש קודם לכבוד היום וכבוד הלילה ואמרינן בשבת שם דנר חנוכה קודם לקידוש היום ש"מ דמוכר כו'"; עכ"ל.

הרי דנר חנוכה כמו ד' כוסות – וזהו כוונת הגר"א דלדבר מועט צריך לחזור על הפתחים ושבת יותר קל מנ"ח, וא"כ אי בשביל סעודת שבת צריך לחזור בעד דבר מועט א"כ ה"ה לגבי נ"ח.

ולפי דברינו מובן כל האריכות בביאור הגר"א להביא הגמ' דערבי פסחים

בהלכה ז' "שצריך לאכול ולשתות ומיסב דרך חירות". וכן בהלכה ו' – "שחייב להראות את עצמו שיצא מעבדות לחירות", והנה רש"י כ' "ידי חירות" פירושו הידור מצוה אבל הר"מ שכ' "ידי חירות יצא ידי ד' כוסות לא יצא" אינו יכול לפרש כן דהרי לא שייך שיצא ידי הידור מצוה בלי המצוה עצמו.

אלא חירות לפי הרמ' היא מצוה בפני עצמה דיש מצוה של שתיה – ויש עוד מצוה של אמירת הברכות על הכוסות. והנה בשתה ד' כוסות מזוגין בב"א יצא ידי חירות ולא יצא ידי ד' כוסות וכעת שהוא יצטרך לחזור כדי לצאת ידי ד' כוסות, לכא' הוא לא יצטרך לשתות דהרי כבר יצא ידי חירות (הדין שתיה), רק לא יצא ידי ד' כוסות – דהיינו לברך ולומר ההגדה – וזה הוא יכול לקיים גם ביין חי שאינו מזוג, דהרי הדין מזוג היא רק שיהא יינו ערב – ובשביל הדין חירות.

ועתה נחזור למתני', דנותנין לעני ולא יפחתו לו מד' כוסות, בזה אין הבדל איזה מין וסוג עני הוא, בין עני שהוא אדם חלש והיין אינו ערב עליו ולא יקיים בין כך הדין חירות. ובין בעני שאין לו יין למזוג ואז הוא רק יוכל לקיים את הדין הגדה על היין אבל הדין חירות לא יוכל לקיים. או בהיכי תימצי ששתה ד' כוסות ולא אמר עליהם ההגדה קידוש והלל אז עדיין חסר לו הדין ד' כוסות. והנה דינא דמתני' "שאיין פוחתין לו מד' כוסות" גם קאי עלי' ובזה סגי לתת לו שום יין כדי שיקיים הדין ד' כוסות.

ע"ז כתב המג"מ דמה שעושים קידוש על הכוס, לכא' כל שבת גם צריך לקדש והגם דלכתחילה צריך יין בשביל זה, אבל

מוציא באמירת כוס קידוש וברהמ"ז את כולם, ה"ה בשני כוסות הנשארות (הלל, והגדה) סגי שאחד מוציא ורק הוא יאחז הכוס. או דילמא התקנה היתה שצריכים לשתות ד' כוסות, וא"כ כל אחד יצטרך כוס של עצמו.

ומהרמב"ם (פ"ז מחור"מ ה"ז) משמע, וז"ל **אוצר החכמה** "וכל אחד ואחד בין אנשים בין נשים חייב לשתות בלילה הזה ארבע כוסות של יין". ובהלכה ט' כתב "ארבע כוסות האלו צריך למזוג אותו כדי שתהיה שתיה עריבה הכל לפי היין ולפי דעת השותה וכו' שתה ארבע כוסות אלו מיין שאינו מזוג יצא ידי ארבע כוסות ולא יצא ידי חירות, שתה ארבע כוסות מזוגין בבת אחת יצא ידי חירות ולא יצא ידי ארבע כוסות".

ובהלכה י' כתב, וז"ל "כל כוס וכוס מארבע כוסות האלו מברך עליו ברכה בפני עצמה, וכוס ראשון אומר עליו קידוש היום, כוס שני קורא עליו את ההגדה, כוס שלישי מברך עליו ברכת המזון כוס רביעי גומר עליו את ההלל ומברך עליו ברכת השיר". הרי דמשמע מהרמ' שני הצדדים שאמרנו, שבד' כוסות ישנה דין להגיד עליהם דברים הללו (וכמש"כ בהלכה י'). וגט שיש דין של שתיה (וכמש"כ בהלכה ז', ט'). ומקורו היא הגמ' דשתה יין חי ידי ד' כוסות יצא ידי חירות לא יצא – וצריכים יין מזוג שיהא ערב. אבל להיפוך אי שתה בבת אחת ולא אמר ההגדה ידי חירות יצא ידי ד' כוסות לא יצא. וכוונת ד' כוסות פירושו שכל כוס וכוס צריכים להגיד הברכות הללו וכמש"כ בהלכה י', וידי חירות (בלי ד' כוסות) פירושו השתיה – וכמש"כ הרמ'

בדיעבד גם אפשר לקדש על הפת א"כ נשאלת השאלה, בעני זה, בשלמא כשעדיין לא שטה יין יש עליו חיוב דאין פוחתין לו מד' כוסות של יין, אבל כשכבר שטה יין, רק לא קיים הדין ד' כוסות דהיינו הברכות וההגדה, א"כ לחיוב זה סגי שיתנו לו גם פת. ובשלמא ברהמ"ז הלל והגדה לא שייך על פת, אבל קידוש – הרי מצינו כל שבת שאפשר לקדש על פת ומאי גרע כאן ולמה נצטרך לתת לו יין הרי סגי שניתן לו ג' כוסות יין – והקידוש יעשה על פת – אלא מוכרח מכאן כשהמשנה אומרת לא יפחתו

לו מד' כוסות, פירושו דגם בעד הקידוש הוא צריך לקבל כוס יין. א"כ כתוב במשנה שגם בעד קידוש לוקחים מן הצדקה "דלא יפחתו לו מד' כוסות", וזהו כוונת המג"מ דכיון דגם בקידוש יש דין צדקה מק"ו מחנוכה שלומדין מקידוש, וע"ז הקשה הלח"מ דקידוש גופא זהו מדין ד' כוסות. וצ"ל דאם קידוש מדין ד' כוסות אז בהכ"ת שכבר יצא ידי ד' כוסות אז מה שצריכים קידוש על הכוס אינו מדין ד' כוסות רק כדי לומר ההגדה על הכוס, וזה אפשר גם על פת, אלא ע"כ דכ"ש הוא.

אורח חיים 324567

1987/10